

Thematiek gemeenten met algemene kerkenraad en wijkkerkenraden

1. Inleiding

Vanuit de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk is veel aandacht voor de toekomstbestendigheid van kleine, kwetsbare gemeenten. In veel van deze kleine gemeenten is sprake van afnemende bestuurskracht, teruglopende financiële middelen en/of dalende ledenaantallen. In classis Veluwe zijn - naast kleine gemeenten - ook veel grote gemeenten, vaak met als structuur een algemene kerkenraad met wijkkerkenraden. Door het grotere volume lukt het veel gemeenten nog kerkenraden en commissies te bemensen. Maar ook in de meeste van deze gemeenten loopt het ledenaantal terug, wordt het moeilijker om ambtsdragers te vinden en stelt de complexe structuur extra eisen aan goed bestuur. In dit memo ga ik in op de specifieke problematiek die in deze gemeenten kan spelen.¹ In de tabel in de bijlage zijn de gemeenten opgenomen in classis Veluwe die voldoen aan de hierboven beschreven structuur.

Als classis zijn we met deze gemeenten in gesprek, omdat er gezocht wordt naar betere afstemming tussen kerkenraden en colleges, een eenvoudigere structuur die minder tijd opeist of omdat er spanningen zijn. Spanningen hangen bijvoorbeeld samen met de verhouding tussen de algemene kerkenraad (AK) en het college van kerkrentmeesters (CvK), de verhouding tussen de AK en de wijkkerkenraden of de verhouding tussen de wijkkerkenraden onderling. Tijdens verschillende visitatietrajecten speelden de verhoudingen tussen de AK en de wijkkerkenraden een rol in het conflict of de spanningen. In dit memo ga ik in op een aantal aspecten die we hierbij signaleren.

2. Schaalgrootte

De schaalgrootte maakt het mogelijk bepaalde werkzaamheden centraal te organiseren en daardoor de wijkgemeenten beter te kunnen ondersteunen. Het is bijvoorbeeld mogelijk een kerkelijk bureau in te richten met - naast vrijwilligers - eventueel een betaalde kracht. Dit leidt tot professionalisering. Dit kan gezien worden als een voordeel, omdat de colleges hierdoor ontlast worden. Onder punt 7 ga ik in op het hieraan verbonden risico.

3. Verhouding algemene kerkenraad en college van kerkrentmeesters

De gemeente in haar geheel heeft rechtspersoonlijkheid. Deze rechtspersoonlijkheid wordt in het maatschappelijk verkeer in vermogensrechtelijke aangelegenheden vertegenwoordigd door de voorzitter en de secretaris van het college van kerkrentmeesters. Het CvK is

¹ Dit memo richt de focus op problemen rondom bestuurskracht en bestuurbaarheid van gemeenten met een algemene kerkenraad en wijkkerkenraden. Dat zou er zomaar toe kunnen leiden dat we ons laten verlammen door de krimp. We zijn ons ervan bewust dat dit een eenzijdige blik is. Het gaat voorbij aan de goede en trouwe invulling van de essenties van het gemeente-zijn (Kerkorde, Art. V-2), nieuwe initiatieven van kerk-zijn, goede vormen van samenwerking met andere gemeenten binnen en buiten de Protestantse Kerk. We zijn ons er ook van bewust dat de organisatie in veel gemeenten op peil is en in handen is van kwalitatief goede bestuurders.

bestuurlijk in eerste instantie verantwoordelijk en er kan alleen gehandeld worden (transacties aangaan, bestuurlijk vindbaar zijn, juridisch in actie komen) door of vanwege het CvK, dan wel onder dekking van het CvK.²

In de praktijk van het gemeente-zijn, zijn het terrein en de verantwoordelijkheid van het CvK en de AK zijn niet altijd strikt af te bakenen. In de kerkorde lezen we: “De zorg voor de vermogensrechtelijke aangelegenheden van de gemeente berust bij de kerkenraad.” (ord. 11-1-1) De *verzorging* van de vermogensrechtelijke aangelegenheid wordt echter toevertrouwd aan het college van kerkrentmeesters en het college van diakenen (ord. 11-1-2). Uit deze formulering blijkt dat overleg van fundamenteel belang is en dat het niet altijd precies aan te wijzen is waar de verantwoordelijkheid van de een stopt en die van de ander begint.³ Je zou het kunnen vergelijken met een dans. Je ontkomt er niet aan dat je op elkaars terrein komt, soms stap je op elkaars tenen en je moet elkaar in de ogen blijven kijken om goed op elkaar afgestemd te blijven. In de Toelichting op de kerkorde wordt het als volgt omschreven: “het gaat in de kerk dus altijd om een samenspel tussen kerkenraad en het college van kerkrentmeesters dan wel het college van diakenen. Dit laat onverlet dat het uiteindelijk de colleges zijn die binnen de gestelde grenzen de besluiten nemen over vermogensrechtelijke aangelegenheden.”⁴ Dit samenspel tussen AK en CvK vraagt om een goede overlegstructuur (heldere communicatie, transparantie) en vertrouwen. Waar dat ontbreekt, ontstaat spanning en strijd in plaats van een gezamenlijke dans.⁵

4. Verhouding algemene kerkenraad en wijkkerkenraden

In de kerkorde ligt – waar het gaat over de niet-vermogensrechtelijke aangelegenheden - een groot accent op de wijkkerkenraad. Zie ord. 4-7-2: “In een gemeente met wijkgemeenten heeft de wijkkerkenraad tot taak alle taken van de kerkenraad die niet aan de algemene kerkenraad zijn toevertrouwd.” De AK heeft overleg met de wijkkerkenraden over de taak en de samenwerking van de delen in het geheel van de gemeente. Echter, de vermogensrechtelijke aangelegenheden vallen in beginsel binnen het taakgebied van de algemene kerkenraad, tenzij anders besloten.⁶ Wat aan de wijkkerkenraden wordt toevertrouwd moet geregeld worden in de plaatselijke regeling (ord. 11-3-5).

De verhouding tussen de AK en de wijkkerkenraden kan complex worden als er belangrijke beslissingen worden genomen zoals: het samenvoegen van wijken, het afstoten van gebouwen, het (noodgedwongen) verminderen van formatie. De AK en het CvK hebben hierin een belangrijke verantwoordelijkheid. Het is van wezenlijk belang dat de wijkkerkenraden goed

² Naast de gemeente is er ook de rechtspersoonlijkheid van het college van diakenen.

³ Een duidelijke bevoegdheid van de AK is bijvoorbeeld het vaststellen van de begroting en de jaarrekening van de colleges.

⁴ F. Tobias Bos en Leo J. Koffeman (red.), *Nieuwe toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, Boekencentrum 2019, 178.

⁵ Soms wordt in dit verband het woord ‘eindverantwoordelijkheid’ gebruikt. De kerkorde van de Protestantse Kerk geeft geen ruimte om de algemene kerkenraad als eindverantwoordelijk te zien. Een kerkenraad kan in vermogensrechtelijke aangelegenheden geen beslissingen nemen als het CvK het daar niet mee eens is. Omgekeerd echter ook niet. Er is geen leidende partij in de ‘dans’, ze moeten er samen uitkomen, wie op welk moment leidt en volgt, en als dat niet lukt, gaat het CCBB erover.

⁶ Ord 4-7-2: “en heeft de algemene kerkenraad tot taak: (...) de vermogensrechtelijke aangelegenheden, voor zover bepaalde aangelegenheden niet worden toevertrouwd aan de wijkkerkenraden.”

meegenomen worden in dit proces en dat de AK oog heeft voor de belangen die op het spel staan. In de praktijk is het vaak de AK die in samenwerking met het CvK een visie ontwikkelt voor de toekomstbestendigheid van de gemeente. Vaak gebeurt dit als het financieel of qua bestuurskracht gaat wringen, waardoor er urgentie is en stappen gezet moeten worden. Het signaal om de bakens te verzetten zou eerder ingezien moeten worden. De wijkkerkenraden worden wel gehoord, maar worden niet altijd van meet af aan meegenomen in het proces. Het risico is dat zij zich voor een voldongen feit geplaatst voelen.

Hierbij speelt mogelijk mee dat veel kerk(enraads)leden in een vroege fase positief staan tegenover processen van samenwerken en/of samengaan (van gemeenten of wijken). Dat kan samenhangen met theologische idealen. Wie zou er op tegen kunnen zijn dat gemeenten samenwerken, samengaan en solidair zijn met elkaar? Zijn we daar als kerk niet toe geroepen? Wat het ideaal echter betekent voor de praktijk voor de diverse wijkgemeenten, wordt (pijnlijk) duidelijk als de consequenties voelbaar en zichtbaar worden. Dan spelen vragen op als: wat betekent het ideaal voor de praktijk van kerkgebouwen, formatie etc.? Het is belangrijk dat degenen die het proces leiden de wijkgemeenten (kerkenraden en gemeenteleden) vroegtijdig betrekken bij het proces en open communiceren over pijnpunten die meekomen in de vertaling van het ideaal in de praktijk en ruimte geven aan het over en weer benoemen van de pijn en het verlangen.

5. Aandachtspunten bij het samenvoegen van wijken

Het samenvoegen van de wijkkerkenraden in een kerkenraad heeft een direct effect op de bestuurslast van de gemeente. De visie- en besluitvorming concentreert zich in de ene kerkenraad. Dat vereenvoudigt en versnelt de besluitvorming en voorkomt verstoringen in de communicatie tussen de wijkkerkenraden en de algemene kerkenraad.

Om het pastoraat goed te organiseren is het mogelijk de gemeente in pastorale secties in te delen, zodat gemeenteleden weten bij wie zij terechtkunnen. Iedere sectie heeft een werkgroep, waarin predikant, kerkelijk werker, ouderling(en) en bezoeksmedewerkers samen het pastoraat verzorgen.⁷ Sommige gemeenten hebben een inhoudelijk bezwaar tegen deze optie. Omdat zij het pastoraat primair toevertrouwen aan ambtsdragers (ouderlingen), heeft het samenvoegen van wijken als consequentie dat er een oververtegenwoordiging van ouderlingen ontstaat in de kerkenraad. Het gewicht dat aan de ouderling wordt toegekend, hangt samen met het gegeven dat de ouderling naast het 'omzien naar gemeenteleden' ook het opzicht uitoefent over de leden van de gemeente (Kerkorde, Art. V-3).

Het samenvoegen van wijken heeft niet alleen gevolgen voor de wijkkerkenraden. Het heeft ook consequenties voor de predikanten en/of kerkelijk werkers die aan de gemeente verbonden zijn. De voorganger heeft geen 'eigen' wijkkerkenraad meer. Dit vereist goede afstemming van visie en werkzaamheden in het ministerie van predikanten en kerkelijk werkers. Het is belangrijk te investeren in het ministerie, zodat er een team ontstaat en oog is voor gedeeld leiderschap. Een ministerie is een zelfsturend team, zonder formele hiërarchie. Dat kan leiden tot spanningen en belemmerend werken in besluitvorming en (gezamenlijke)

⁷ We spreken hier bewust over een werkgroep en niet over een commissie. Een commissie voert besluiten van de kerkenraad uit, een werkgroep heeft - binnen de belijdeslijnen van de kerkenraad - een eigen verantwoordelijkheid. Zie ook Toelichting, p. 134.

daadkracht. Daarom moet externe ondersteuning overwogen worden (bv. begeleide intervisie, teamcoaching).

Een gemeente kan ook kiezen voor een kerkenraad met kleine kerkenraad (zie ord. 4-9). Dit betekent in de praktijk echter lang niet altijd dat het besturen van de gemeente eenvoudiger wordt. Het kan leiden tot vertraging in de besluitvorming en de onduidelijkheid over de precieze rol van de kerkenraad. Een bezwaar dat wordt ingebracht tegen deze structuur is, dat kerkenraadsleden die niet in de kleine kerkenraad zitten om echt betrokken te zijn te weinig informatie krijgen en teveel op afstand staan van concrete besluitvorming.⁸

6. Eenheid versus differentiatie en de verhouding tussen wijkgemeenten

In de structuur van AK met wijkkerkenraden zien we in classis Veluwe twee typen. In het eerste type hebben de wijkkerkenraden veel taken neergelegd bij de AK. Men zet voor het geheel van de gemeente in op eenheid van visie en beleid. Bij het tweede type wordt gekozen voor een AK die zich beperkt tot de kerntaken (ord. 4-7-2), waarbij de wijken veel ruimte krijgen om visie op en invulling van het kerk-zijn vorm te geven. In dit type zet men juist in op differentiatie. Er wordt ruimte geboden aan verschillende geloofsbelevingen en geloofsovertuigingen.

In het eerste type formuleert de AK grotendeels de visie en het beleid van de gemeente. Iedere wijkkerkenraad heeft nagenoeg een identiek beleidsplan. Eenheid is synoniem aan uniformiteit. Dit heeft als voordeel dat het in geval van krimp relatief eenvoudig is aanpassingen te doen in de structuur. Omdat de modaliteit van de wijken gelijk is, zijn predikanten / kerkelijk werkers gemeentebreed inzetbaar. Het voorkomt overschrijvingen naar andere wijken die hun eigenheid benadrukken of uitspelen. Nadeel van deze visie op de gemeente is dat er door uniformiteit weinig ruimte is voor verschillende 'bloedgroepen' in de gemeente. Dat kan leiden tot een uitstroom van gemeenteleden naar een andere gemeente of tot het stichten van een gemeenten van bijzondere aard (bv. bijzondere wijkgemeente 'De Fontein' in Nijkerk).

We zien dat gemeenten in deze situatie soms zoeken naar variatie in de liturgie: een klassieke liturgie, een liturgie met enkele liederen en een liturgie met liederen uit verschillende bundels en variëteit aan instrumenten. Van de predikanten wordt verwacht dat zij bereid zijn in alle typen diensten voor te gaan. Dit kan spanningen geven bij de predikanten persoonlijk of in het ministerie. Ook in wijkkerkenraden kan het spanning geven tussen kerkenraadsleden die streven naar meer openheid in de liturgie of juist hechten aan een klassieke orde van dienst. Het heeft mogelijk ook invloed op het beroepingswerk. Dat kan leiden tot de vraag of het niet beter is meer te differentiëren tussen de wijken.

In het tweede type kenmerken de wijken zich door eigen accenten of onderscheiden modaliteiten. Dit kan een bewuste strategie zijn. De gemeente komt tegemoet en geeft ruimte aan verschillende geloofsuitingen, geloofsvisies en geloofsbelevingen binnen het geheel van

⁸ De Toelichting onderkent dit risico, zie p. 133: "Overigens belet niets de kerkenraad om in de plaatselijke regeling vast te leggen dat ambtsdragers die geen lid zijn van de kleine kerkenraad, te allen tijde het recht hebben om met adviserende stem deel te nemen aan de vergaderingen van de kleine kerkenraad. (...) Het verdient aanbeveling de agenda en de stukken voor een vergadering van de kleine kerkenraad aan alle kerkenraadsleden toe te zenden, zodat zij op de hoogte zijn van de zaken die spelen."

de gemeente. Het kan ook een gegroeide situatie zijn, waarbij bijvoorbeeld de context invloed heeft op de manier waarop de gemeente in de wijk zich heeft ontwikkeld (bv. Vinexwijk, veel oorspronkelijke bewoners of juist mensen van buiten). De gerichtheid op de eigen wijk kan ook de bereidheid om zich in te zetten voor de gemeente vergroten (bv. deelname aan en verantwoordelijkheid nemen voor activiteiten, financiële bijdrage). De wijken voelen vrijheid om de essenties van het kerk-zijn vanuit de eigen overtuiging en geloofsbeleving in te vullen. Zolang er voldoende financiële middelen zijn, zullen er niet snel spanningen ontstaan tussen de wijken. Het is daarom des te meer van belang de vraag te blijven stellen wat de gemeente tot een eenheid maakt, op welke gebieden samenwerking goed of nodig is en wat men elkaar in de diversiteit over en weer te bieden heeft.

Als er sprake is van krimp of als er scheefgroei ontstaat waardoor wijkgemeenten in een concurrentiepositie komen (overschrijvingen) neemt het risico op spanningen tussen de wijken toe. Ook de toevallige demografische situatie van een wijkgemeente kan van invloed zijn op het bloeien of het kwijnen van de wijk. Het verschilt of je gemeente deel uitmaakt van een wijk waar woningbouw plaatsvindt, die grenst aan een nieuwbouwwijk of een gemeente in een volksbuurt of vergrijzende buurt die ingekapseld is door nieuwbouw en niet kan groeien. Als de gemeente in deze situatie krimpt (en bv. leden verliest aan de naburige wijkgemeente die in een kinderrijke buurt gesitueerd is en daardoor veel jeugdwerk heeft) en/of als er een tekort ontstaat aan financiële middelen, kunnen de onderlinge verhoudingen hieronder lijden. Ter illustratie van het voorgaande een casus:

Gemeente X bestaat uit drie wijken, waarvan er een groeit, de ander licht terugloopt (er is nog wat aanwas uit de groeiende wijkgemeente) en de derde na corona fors krimpt. Vier jaar geleden heeft de krimpende wijk nog een fulltime dominee kunnen benoemen. De dominee is 60 jaar en zij heeft aangegeven tot zijn emeritaat in deze gemeente te willen blijven. In de wijk met lichte krimp is een predikant voor 80% benoemd, ook zij heeft aangegeven voorlopig te willen blijven. Na twee jaar raakt de groeiende wijk vacant. In de afgelopen jaren is de financiële situatie van de gemeente als geheel verslechterd. Het CCBB geeft - gezien de teruglopende financiën - een solvabiliteitsverklaring af van max. 80%. De predikant van de krimpende wijk zit ruim in haar tijd, maar zij is niet inzetbaar in de groeiende wijk, omdat men daar op grond van hun uitleg van de Bijbel geen ruimte ziet voor vrouwelijke ambtsdragers. De groeiende wijkgemeente neemt met de nodige weerstand genoegen met een 80% aanstelling.

De verhouding tussen wijkgemeenten kan ook onder druk komen te staan als de ene wijk over beduidend meer financiële middelen beschikt dan de andere wijk. Dit kan ontstaan wanneer een wijk een legaat heeft ontvangen dat expliciet bestemd is voor de wijkgemeente. De vraag is of een wijkgemeente een geormerkt legaat (dus: alleen bestemd voor wijk X) moet aanvaarden. Kun je een afspraak maken dat de wijkkas aan een maximum gebonden is en het bedrag boven het maximum in de algemene middelen vloeit? Scheefgroei in financiën kan ook samenhangen met een hogere betrokkenheid van de leden of een hoger gemiddeld inkomen, waardoor de opbrengst van de kerkbalans hoger uitvalt.⁹ De wijkgemeente heeft daardoor

⁹ Het laatste voorbeeld hoeft niet per se te betekenen dat de wijk meer financiële middelen heeft. Dat hangt ervan af of de opbrengst van de actie Kerkbalans naar de gemeente gaat of in de wijkkas gestort wordt. Ook als het laatste de praktijk is, kan dat leiden tot spanningen. 'Waarom moeten wij meebetalen aan het tekort in wijk X?' Of: 'Waarom is wijk Y niet bereid wat af te staan aan onze minder vermogende wijk?'

meer mogelijkheden om te investeren in de pastorie, het kerkgebouw, het aanstellen van een kerkelijk werker etc.

7. Rol van afgevaardigde in de algemene kerkenraad / het college van kerkrentmeesters

Als de wijken beschikken over voldoende formatie en financiële middelen zullen er niet zo snel spanningen ontstaan tussen de wijken. Op het moment dat het financieel minder wordt, gaan wijkbelangen een grotere rol spelen en komt de solidariteit onder druk te staan. Dat kan leiden tot een grotere betrokkenheid bij de 'eigen' wijk, maar de wijken onderling uit elkaar drijven. Het risico van onderlinge spanningen neemt toe en men vraagt zich af: wat hebben we eigenlijk nog met elkaar? Wijken komen op voor hun eigen belang (bv. benodigde formatie predikant, aanpassingen aan het kerk- of verenigingsgebouw, aanstellen van een kerkelijk werker). Dit kan afgevaardigden vanuit de wijken in het CvK en de AK in een lastig parket brengen. Ze hebben tot taak het belang van de gemeente als geheel in het oog te houden, maar voelen zich ook loyaal aan hun eigen wijkgemeente. Vanuit de wijkgemeente kan er ook expliciet of impliciet druk uitgeoefend worden op de afgevaardigden vanuit de wijk in de AK of het CvK om in de AK of het CvK het wijkbelang te verdedigen.

8. Cultuur in het college van kerkrentmeesters

In een aantal gemeenten nemen we waar dat in het CvK een andere cultuur heerst dan in de wijkkerkenraden. Over het algemeen hebben leden van het CvK (voor het overgrote deel mannen) affiniteit met financiën en ervaring in het bedrijfsleven en de financiële wereld. In wijkkerkenraden staan er andere zaken op de agenda, meer betrekking hebbend op het pastoraat, de eredienst en het diaconaat (in uitvoerende zin). Zou het zo kunnen zijn dat in de structuur van een algemene kerkenraad met wijkkerkenraden de afstand in cultuur tussen CvK en wijkkerkenraad groter wordt dan in een gemeente met één kerkenraad? De structuur van een gemeente met wijken is complexer en vraagt dus meer deskundigheid van het CvK (meerdere kerkgebouwen, pastorieën, werkgeverschap). Door de schaalgrootte en de professionalisering wordt de inhoudelijke afstand tussen de leden van het CvK en de ambtsdragers die zich inzetten voor het kerkenwerk in de wijk groter. De afstand kan ervaren worden in thematiek en benadering van vraagstukken, maar ook de fysieke afstand kan invloed hebben op de verhoudingen tussen het CvK en de wijkkerkenraden.¹⁰

9. Rol van het moderamen in grotere gemeenten

Een kritische meelezer wees op een aandachtspunt dat niet mag ontbreken in deze notitie, nl. de rol van moderamina in grotere gemeenten. In de kerkorde is de rol van het moderamen beperkt.¹¹ Het moderamen gaat echter regelmatig functioneren als een dagelijks bestuur en

¹⁰ Een voorbeeld: een predikant gaf aan dat het CvK besliste over het onderhoud van de pastorietaan, zonder goed op de hoogte te zijn van de concrete situatie. De meeste leden van het CvK hadden de pastorie en de omliggende tuin nog nooit in het echt gezien.

¹¹ Ord. 4-8-2: "Het moderamen heeft tot taak het voorbereiden, samenroepen en leiden van de bijeenkomsten van de kerkenraad, de uitvoering van die besluiten van de kerkenraad waarvoor geen anderen aangewezen zijn, en voort, onder verantwoording aan de kerkenraad, het afdoen van zaken van formele en administratieve aard en van zaken die geen uitstel gedogen."

wordt bijna gezien als het CvK in eigenlijke zin. Hier kleven risico's aan, omdat formele besluiten genomen en vastgelegd (notulen, besluitenlijst) moeten worden in het college. Als dat niet het geval is zijn de 'besluiten' aanvechtbaar, zowel kerkelijk als maatschappelijk-bestuurlijk.

10. Aandachtspunten voor het breed moderamen en/of de dienstenorganisatie

- **Preventie.** Als BMCV komen we vaak in gesprek met gemeenten als er al het nodige gepasseerd is. Hoe kunnen we als BMCV / dienstenorganisatie gemeenten preventief ondersteunen?
- **Rolopvatting** van het BMCV. Het is belangrijk dat het BMCV vroegtijdig betrokken wordt bij transities in gemeenten met wijkgemeenten. Wat is de rol van het BMCV? Opties: 1. preventieve rol: het thematiseren van de problematiek in kerkenraden en colleges; 2. sparring partner voor de kerkenraad en colleges; 3. regierol: met de gemeente zoeken naar procesbegeleiders en op afstand het proces volgen; 4. monitoren van het proces, in samenwerking met het CCBB en/of adviseur dienstverlening. Dit sluit aan bij de classis-teams waarmee in een aantal classes (voorhoede) gewerkt wordt (een gezamenlijke en multi-disciplinaire benadering van vraagstukken in gemeenten).
- **Training van ambtsdragers en collegeleden** zodat ze toegerust leiding kunnen geven aan de kerkenraad en/of het college. De structuur AK / wijkkerkenraden is bij grote gemeenten behoorlijk complex. Ook de verhouding tussen CvK en AK leidt regelmatig tot de nodige spanningen. Professionalisering en schaalvergroting kunnen invloed hebben op de cultuur en de essenties van het kerk-zijn.
- Het belang van de **teamvorming van predikanten en/of kerkelijk werkers** neemt toe als de wijken worden opgeheven en alle voorgangers deel uitmaken van de ene kerkenraad.
- Welke **aanpassingen in de kerkorde** zijn nodig om tot een structuur te komen die gemeenten toelaat om lichter kerk te worden en 'back to basics' te gaan? Aansluiting zoeken bij het programma 'Lichter op pad' van de dienstenorganisatie.
- Reflecteren op de vraag hoe we **ecclesiologisch betekenis geven** aan de begrippen eenheid en verscheidenheid. In classis Veluwe signaleren we dat er in een aantal gemeenten een sterkere profilering plaatsvindt ten opzichte van andere wijken, naburige gemeenten en/of de landelijke kerk.

Wilbert van Iperen, classispredikant Classicale Vergadering Veluwe